Wonen en boerderijen

De terpen waarop gewoond wordt vormen de enige objecten die hoog genoeg gelegen zijn om de voeten droog te houden. Hierdoor behoren ze (samen met de hoge kades) tot de hoogste, en daardoor meest opvallende landschapselementen in de Noordwaard. De terpen zijn bovendien zo ontworpen dat indien het water toch te hoog komt te staan, ze niet verzakken of instorten. Deze veiligheidseis zorgt er voord dat zowel de terpen als de kades puur functionele ingericht zijn. Dit heeft gevolgen voor de verschijningsvorm, er mogen geen bomen of andere beplanting op komen. Bovenop deze terpen staan de gebouwen. Dit betekend dat de bebouwing een van de hoogste punten vormen binnen de Noordwaard. Er zijn drie verschillende terpen te onderscheiden:

- Bestaande terpen met burgerwoningen: deze terpen liggen in het kadetracé.
- Nieuwe terpen met burgerwoningen: deze terpen worden nieuw aangelegd.
- Agrarische terpen: dit zijn bestaande terpen die vergroot worden om de bedrijfsgebouwen ook te kunnen herbergen.

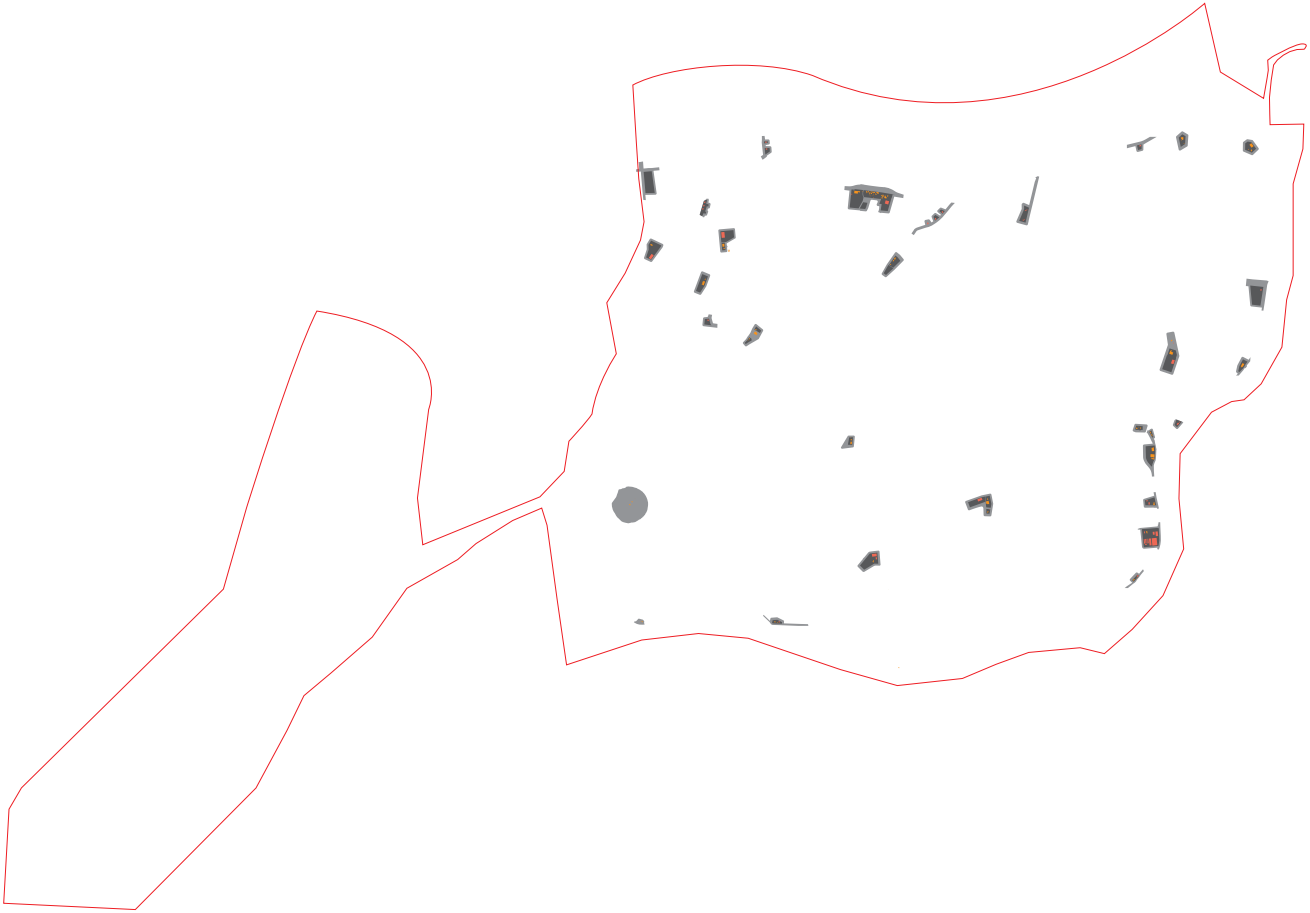

Natuur
Dankzij ontpoldering van de Noordwaard worden oude kreken weer open gegraven en in een open verbinding met de Biesbosch gesteld. Dit krekensysteem vormt de basis voor de natuur in de Noordwaard. Er zijn twee typen kreken te onderscheiden:

- De gorskreek. In deze kreken is de doorstroming van water van groot belang. De doorstroming mag hier dan ook niet belemmerd worden. Hoge beplanting langs deze plekken is dan ook uitgesloten.
- De boskreek. De boskreek is een typische Biesboschkreek. Dit type kreek wordt begeleid door een dicht op elkaar gepakt netwerk van bomen en planten die tot aan de waterlijn door groeien. Deze bomengroepen zijn van veraf zichtbaar waardoor ze een belangrijke bijdrage leveren aan het landschapsbeeld.

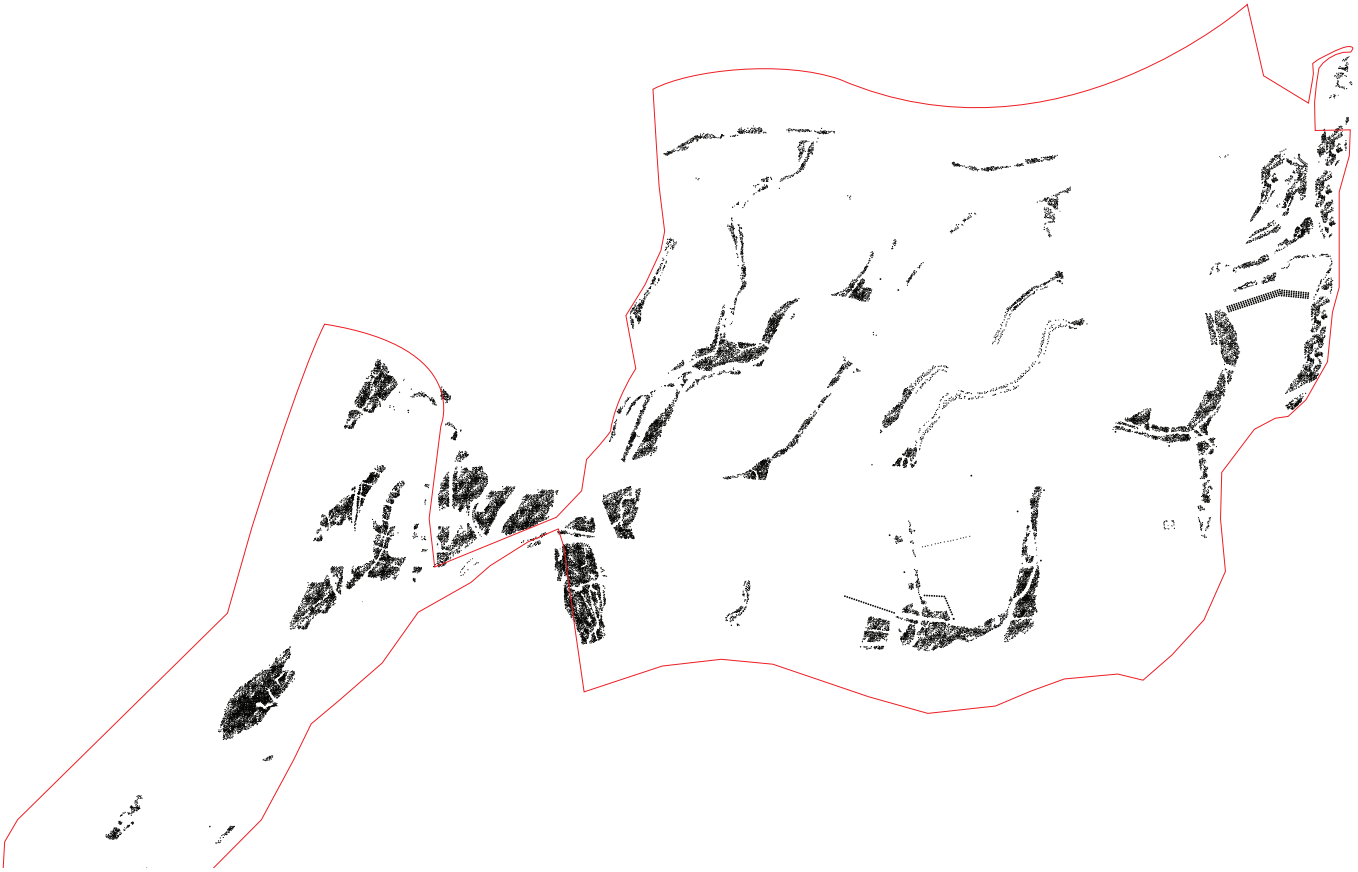

Recreatiepoort Werkendam
Ten zuiden van Werkendam wordt de ‘recreatiepoort Werkendam’ ontwikkeld. Dit gebied is bedoeld om het grootste deel van de recreanten op te vangen. ‘Het idee is om deze locatie te ontwikkelen tot een waterparklandschap met stijlkenmerken van de Biesbosch’ (ontwerpvisie ontpoldering Noordwaard). Het landschap wat hier gecreëerd wordt krijgt dan ook een heel andere verschijningsvorm als de rest van de Noordwaard.

2.4 Landschapsbeeld

De verschillende landschappelijke elementen leveren ieder op zijn eigen manier een bijdrage aan het landschapsbeeld. In de 'Architectonische specificaties Noordwaard' (concept) wordt het toekomstige landschap getypeerd aan de hand van de volgende twee belangrijke thema's:

- Dynamiek: 'zowel vanaf de rivierzijde als vanaf de zeezijde vormt de dynamiek van het water een wezenlijk onderdeel van het landschap van de Noordwaard. Het doorstroomgebied loopt jaarlijks onder water, de hoog bekade polders zelden.'
- Rationeel open polderlandschap versus natuurlijk krekenlandschap: 'de polders staan voor een functioneel, rationeel landschap, met lange lijnen, recht toe rechtaan zonder onnodige opsmuk. De geulen van kreken introduceren de natuurlijke dynamiek daartussen: grillige vormen van stromend water, geflankeerd door gorzen van riet, griend en wilgenstruweel.'

Om tot nadere uitspraken te komen betreffende de gewenste beeldkwaliteit is het van belang om deze thema's te vertalen naar een concreet landschapsbeeld. Hoe gaat het landschap er uit zien? Welke elementen vormen het landschapsbeeld, en hoe zijn die ten opzichte van elkaar gepositioneerd?
Wanneer we hier beter inzicht in hebben kunnen we ook meer zeggen over de rol die de bebouwing inneemt in het totale beeld, en vervolgens uitspraken doen over de gewenste verschijningsvorm van deze bebouwing.

Wanneer alle bepalende landschapselementen in één kaartbeeld worden afgebeeld ontstaat het volgende beeld. Dit zijn de enige hoogteaccenten die de Noordwaard rijk is, en bepalen daardoor het landschapsbeeld. De volgende punten vallen op:

- Rondom de kreken concentreren zich de beeldbepalende elementen
- Bomen liggen zonder uitzondering gegroepeerd evenwijdig aan de kades; hierdoor is van ver af te zien waar de kreken liggen, hoewel het water zelf niet zichtbaar is.
- De bebouwde terpen grenzen nagenoeg allemaal aan de bosrijke kreken.
- De bosrijke kreken zijn zuidwest – noordoost georiënteerd, wat gelijk staat aan de stroomrichting van het water.
- De meeste bebouwde terpen liggen in het noordwesten of in het zuidoosten van de Noordwaard. Hierdoor liggen ze in de luwte van het doorstromingsgebied
- De terpen liggen verspreid ten opzichte van elkaar. Ten hoogste drie terpen liggen aangrenzend aan elkaar.

Opvallende uitzonderingen op bovenstaande bevindingen zijn er ook te vinden:

- De recreatiepoort ter hoogte van Werkendam heeft een eigen vormentaal. Deze wijkt af van de rest van het plangebied, en wordt dan ook apart behandeld.

- Het waterbedrijf Brabantse Biesbosch en het Biesbosch Museum wijken af van de vormentaal van het landschap. Deze locatie valt echter buiten het plangebied.
- Het buurtschap Kievietswaard vormt een grotere concentratie van bebouwing. Bovendien staan er rondom dit buurtschap geen of nauwelijks bomen.

Deze afwijkende vorm vertaald zich bovendien ook in een afwijkende structuur van kreken: de aangrenzende kreek loopt namelijk dood ter plaatse van het buurtschap.

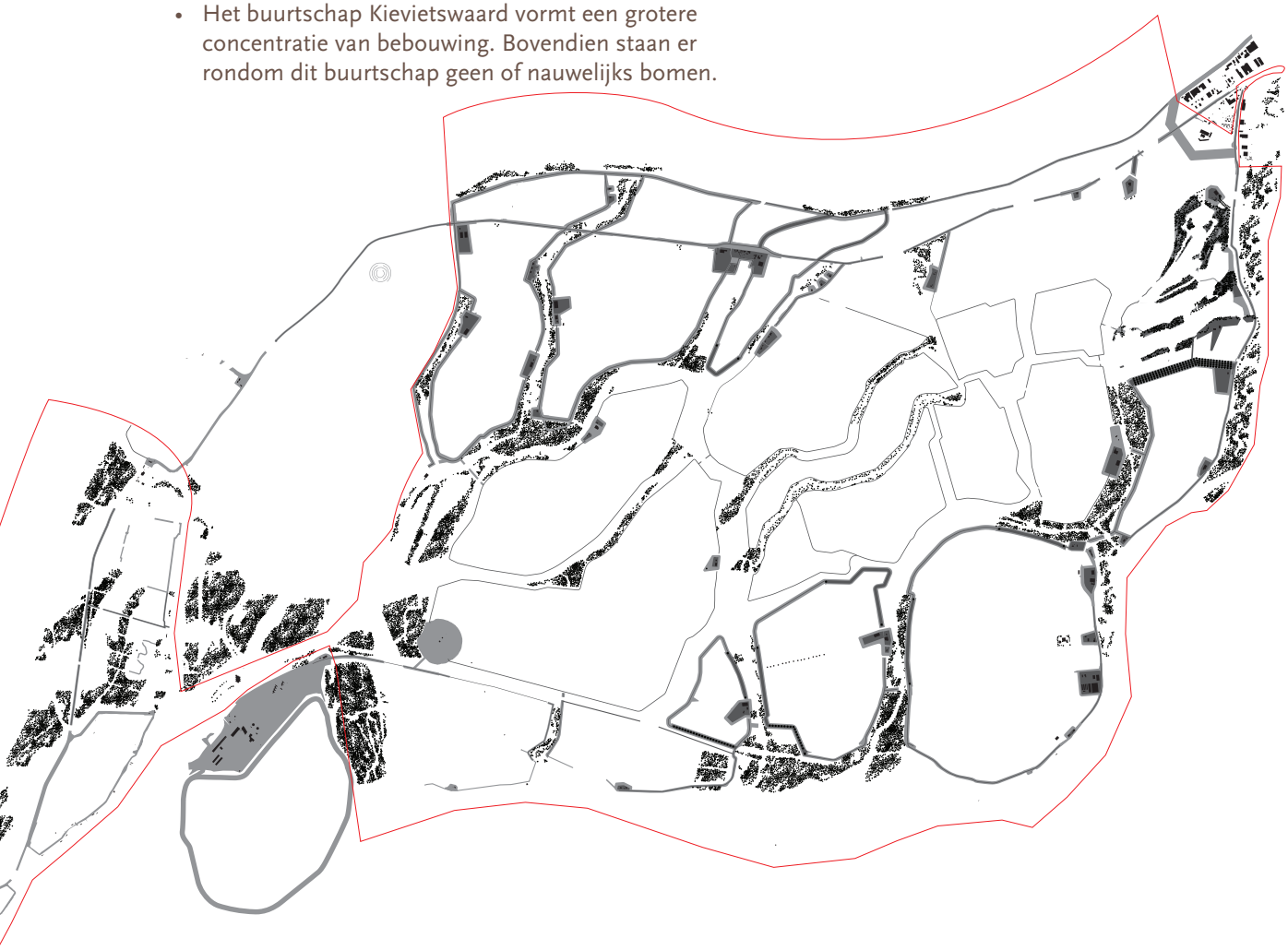

Openheid
De elementen die bepalend zijn voor het landschap helpen bij de 'leesbaarheid' van het landschap. Tegenover deze elementen staan echter grote vlakken open gebied. Het feit dat de Noordwaard een aangelegd landschap is draagt er sterk aan bij dat dit landschap (vooral in de eerste jaren) kaal en leeg oogt. Door de gebieden te benadrukken die gekenmerkt worden door de afwezigheid van landschapselementen wordt de maat van de open gebieden goed zichtbaar. De verhouding open – gesloten slaat overduidelijk door in het voordeel van de open gebieden. Het landschapsbeeld wat dit oplevert is dan ook te typeren als een grootschalig, open en weids landschap. Dit landschap wordt met enige regelmaat onderbroken door lineaire landschapselementen die zowel natuurlijk als kunstmatig van aard zijn. Juist door het uitgestrekte karakter van de Noordwaard trekken deze elementen de aandacht naar zich toe.

Beleving
De openheid maakt de Noordwaard tot een gebied waar de elementen vrij spel hebben. In de eerste plaats heeft het water vrij spel: enkele malen per jaar lopen grote delen van de Noordwaard onder water, en bij hoge waterstanden staat bijna het hele gebied onder water.
In de tweede plaats speelt wind een belangrijke factor: Door de uitgestrektheid en door de afwezigheid van hoogteaccenten heeft ook de wind vrij spel.
Voor beschutting voor deze natuurkrachten wordt men bijna als vanzelfsprekend naar de hoogteaccenten toegetrokken. De bomen bieden immers een natuurlijke beschutting, en de kades vormen bescherming tegen hoge waterstanden. Bovendien vormen de terpen een van veraf duidelijk zichtbaar eiland van menselijke occupatie (met name in het donker, wanneer de lichten branden), in een omgeving die geteisterd wordt door de elementen.

2.5 Beeld van de bebouwde terpen

Terpen zijn een bekend fenomeen in de Noordwaard. 40 jaar geleden, toen de Noordwaard nog buitendijks lag, werden alle gebouwen gebouwd op terpen. Met de ontpoldering van de Noordwaard keren de terpen weer terug in het landschap. Net als de vroegere jaren zijn de terpen nodig om de 'voeten droog te houden'. De waterkerende functie staat dan ook voorop in het ontwerp van deze terpen. Dit heeft gevolgen voor de verschijningsvorm van deze terpen. Zo mogen er geen bomen of beplanting op groeien anders dan gras.

Binnen deze randvoorwaarde zijn grofweg drie types terpen te onderscheiden. De oorsprong van elk type hangt af van de functie en van de bouwperiode:

De bestaande terpen.
Dit zijn de terpen die meer dan 40 jaar geleden opgetrokken zijn. Deze terpen (inclusief bebouwing) blijven ook in het nieuwe landschap van de Noordwaard behouden. Waar de terpen te laag zijn wordt een ringdijkje rondom het erf opgetrokken, en worden ze aangepast aan de nieuwe hydraulische eisen.

Deze terpen maken onderdeel uit van de kades die rondom de polders liggen. Hierdoor liggen ze op de grens van enerzijds het gecultiveerde landbouwgebied en anderzijds het natuurlijke krekenlandschap. Om de autonome positie van de terp te benadrukken is de terp ruimtelijk verzelfstandigd door middel van zogenaamde 'koppelstukken'. Dit zijn verlengstukken van de kade, maar steiler en daarom in steen uitgevoerd. Hiermee wordt tevens het privédomein aangeduid.

De huizen en schuren op deze terpen zijn in veel gevallen net zo oud als de terp zelf. De woningen zijn veelal opgetrokken uit sober gekleurde bakstenen met rode of donkergrijze dakpannen. De schuren zijn opgetrokken uit dezelfde sober gekleurde baksteen of uit hout, maar hebben een groter grondoppervlak en de nok van het dak ligt veel hoger. De dakbedekking is ook hier in veel gevallen rode of donkergrijze dakpannen, maar ook hebben sommige schuren rieten daken. Kleine bijgebouwen zijn soms in hout uitgevoerd.

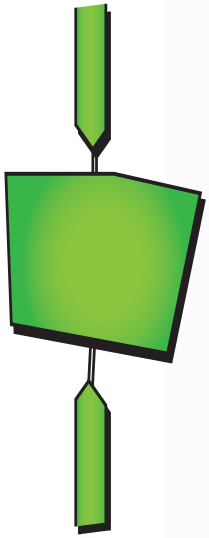

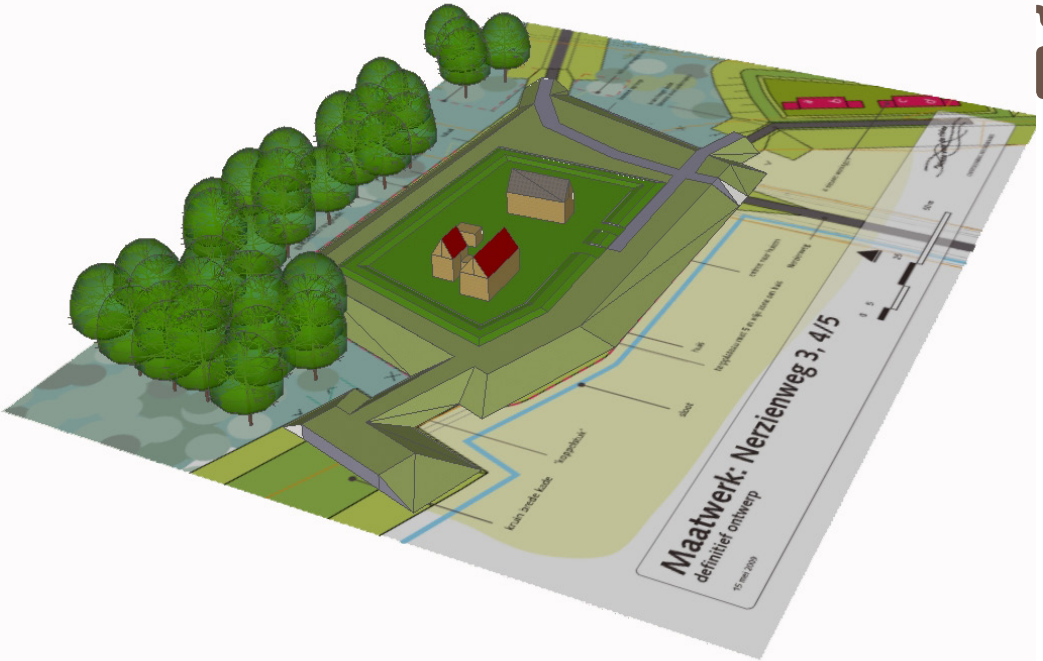

Links: Schematische weergave van een bestaande terp. De terp maakt onderdeel uit van de kade, maar door de koppelstukken vormen ze toch ruimtelijk zelfstandige objecten.

Rechts: 3D visualisatie van een bestaande terp. Opvallend zijn de koppelstukken tussen de kade en de dijk, en de opvallend gekleurde daken van de woningen.

Nieuwe terpen voor burgerwoningen
De nieuwe terpen liggen aan de kreekzijde van de kaden. Door ze aan de kreekzijde te situeren zoeken de woningen de natuurlijke dynamiek van de kreken op en keren ze zich af van het polderlandschap. Door de woningen aan de kreekzijde te situeren is de privacy het best gewaarborgd, maar ook is hier het uitzicht het aantrekkelijkst.

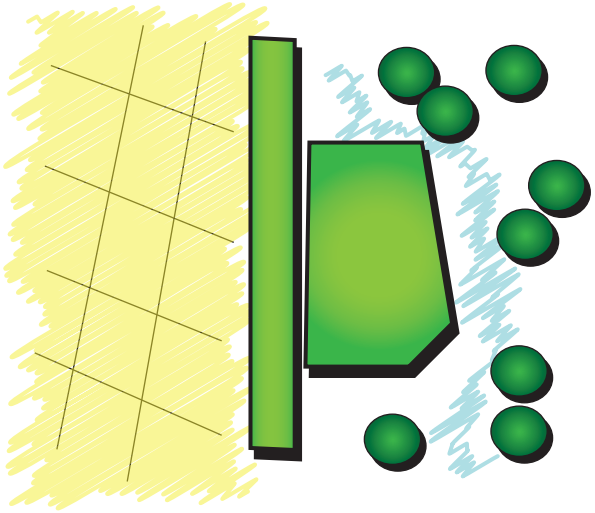

Schematische weergave van een nieuwe terp. De terp is gesitueerd aan de kreekzijde van de kade. Hierdoor zoekt de woning duidelijk toenadering tot het natuurlijke krekenlandschap.

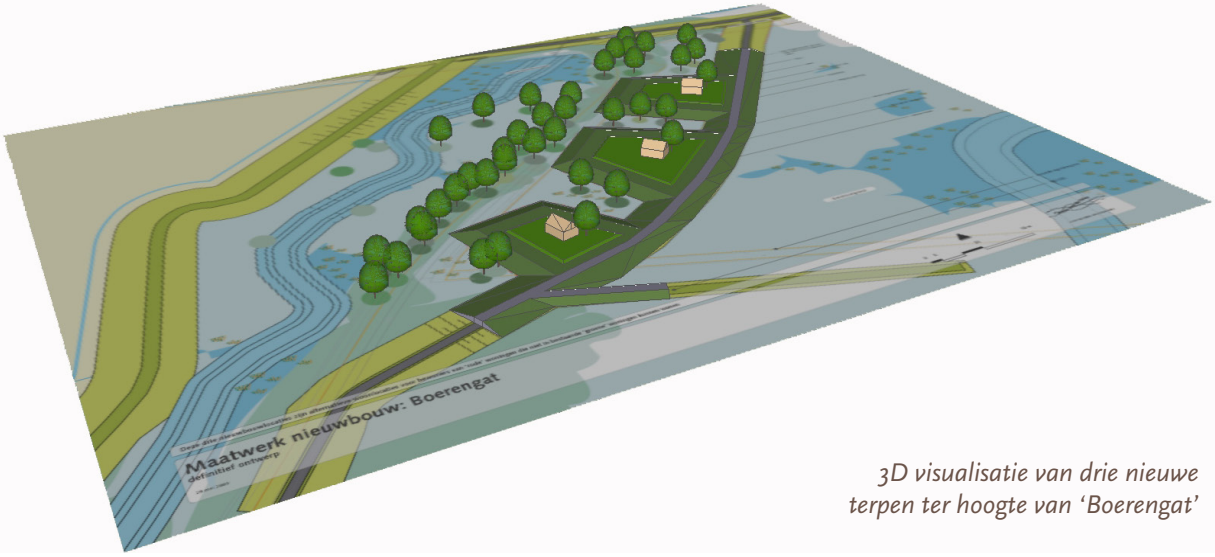

3D visualisatie van drie nieuwe terpen ter hoogte van 'Boerengat'

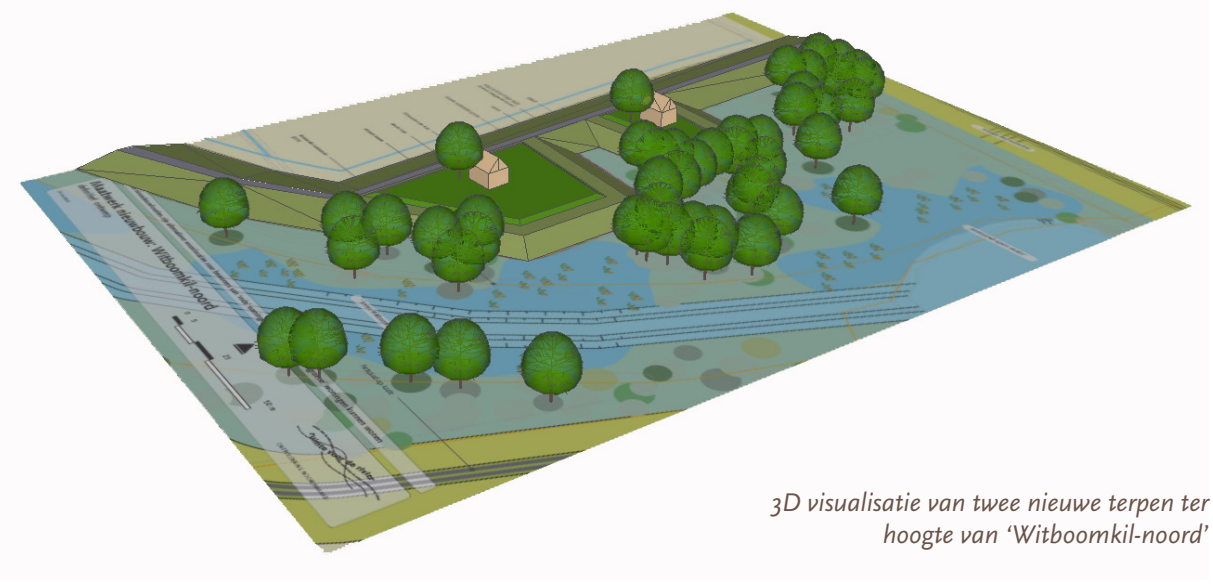

3D visualisatie van twee nieuwe terpen ter hoogte van 'Witboomkil-noord'

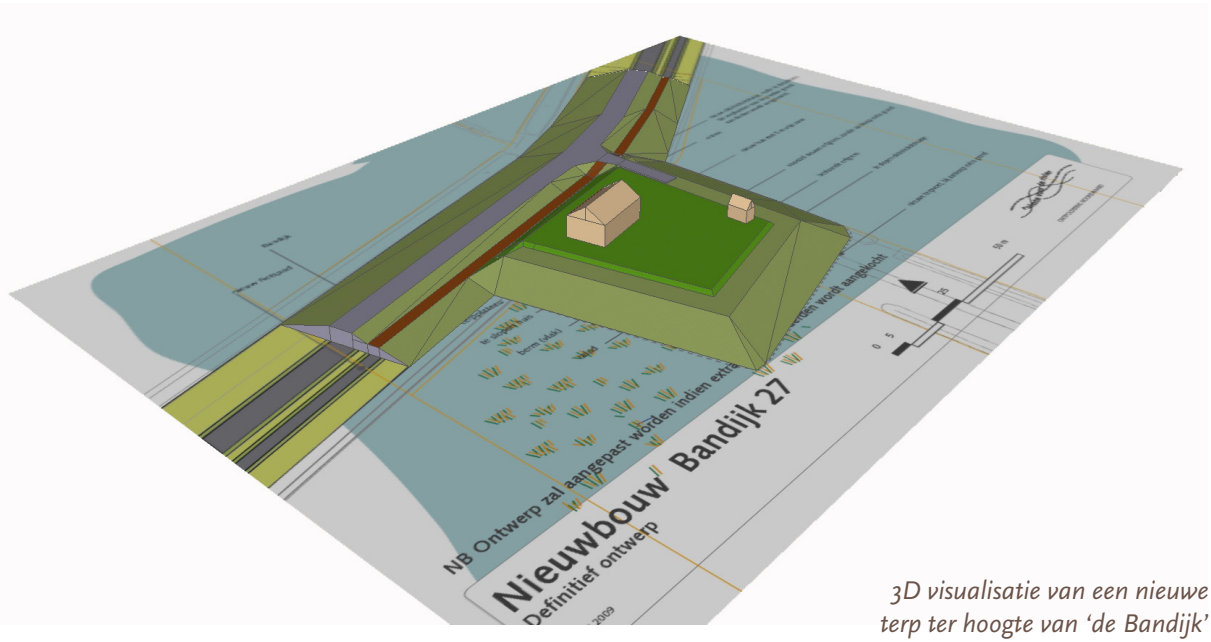

3D visualisatie van een nieuwe terp ter hoogte van 'de Bandijk'

Vergrote agrarische terpen

Omdat de oude boerderij meestal wel op een terp gebouwd was, maar de omliggende nieuwere bedrijfsgebouwen niet, is het bij veel boerenbedrijven noodzakelijk om deze nieuwe gebouwen te slopen en te herbouwen op een vergrote terp. Als de hoogte van de oorspronkelijke terp, en de bouwkundige staat van de oorspronkelijke bebouwing dit toelaat, wordt de oude boerderij behouden en opgenomen in de nieuwe terp. Door deze vergroting van de terp ontstaat een terp (van maximaal 1,5 hectare) met daarop voldoende plek voor nieuwe bedrijfsgebouwen. Bovendien is in sommige gevallen de oude boerderij behouden. De oorspronkelijke terp is gelegen direct aan de kade. Uitbreiding van deze terp ligt in de meeste gevallen loodrecht op de kade, de landbouwpolder in. Hierdoor ligt deze terp met zijn 'voeten' in het eigen productielandschap. De (oorspronkelijke) woning ligt hierdoor aan de kant van de kade (= de openbare kant), en de stallen liggen aan de achterkant, dicht bij het land waar men van leeft.

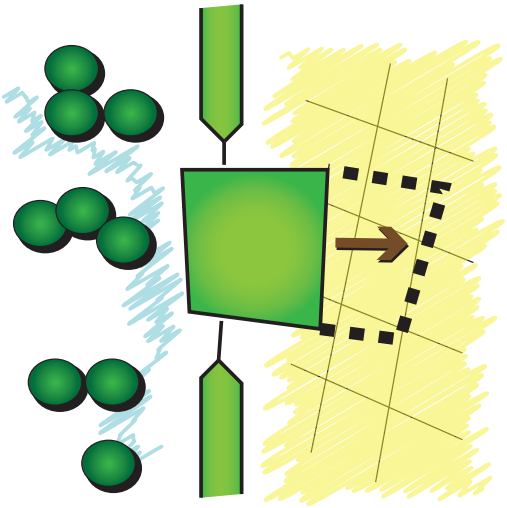

Schematische weergave van een vergrote agrarische terp. De oorspronkelijke terp grenst aan de kade, en is net als de bestaande terpen gescheiden van de kade door middel van koppelstukken. De uitbreiding van de terp ligt in de polder, waardoor nadrukkelijk aansluiting gezocht is op deze landbouwpolder.

De oorspronkelijke boerderij is gebouwd op een terp. Door inpoldering in latere jaren was het niet meer nodig om de nieuwbouw op een terp te situeren. Met de ontpoldering van de Noordwaard is het bouwen op terpen weer nodig om de 'voeten droog te houden'.